УДК 336.71.078.3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАГЛЯДУ В КОНТЕКСТІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БАНКІВ

Мамедов Сергій Геннадійович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Анотація. Досліджено значення і роль фінансового нагляду в забезпеченні стійкості банків та запобіганні кризовим явищам у банківській сфері, розглянуто основні моделі наглядових систем за фінансовою сферою, а також напрями вдосконалення нагляду за діяльністю банків у контексті реструктуризаційних процесів.
Ключові слова: банк, ефективність нагляду, методи нагляду, пруденційний нагляд, реструктуризація.
Формул: 0; рис. 1; табл.: 0; бібл.: 5.

ENHANCING THE EFFICIENCY OF SUPERVISION IN THE CONTEXT OF BANKING RESTRUCTURING

Mamedov Sergiy,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Abstract. The article explores the importance and role of financial supervision in ensuring the stability of banks and the prevention of crisis phenomena in the banking sector, examines the main models of supervisory systems for the financial sphere, as well as the directions for improving the supervision of banks in the context of restructuring processes.
The author proposes a sequence of supervision in the restructuring process in view of the bank's life cycle, which will allow the optimal distribution of powers between supervisors, avoid duplication of their functions and organize supervision in joint working groups in such a way as to ensure the proper efficiency of the restructuring processes.
Proceeding from the necessity to regulate the interaction processes between the National Bank of Ukraine and the Fund for the Guaranteeing of Individuals' Deposits in the course of the restructuring of banks, ensuring effective supervision and the formation of a proper system of anti-crisis adaptation of banks, the directions of coordination of actions and cooperation between them are provided by providing mutual access to information.
Keywords: bank, efficiency of supervision, methods of supervision, prudential supervision, restructuring.
Formulas: 0; Fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 5.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАДЗОРА В КОНТЕКСТЕ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ БАНКОВ

Мамедов Сергей Геннадиевич,
аспирант
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Аннотация. Исследованы значение и роль финансового надзора в обеспечении устойчивости банков и предотвращении кризисных явлений в банковской сфере, рассмотрены основные модели надзорных систем за финансовой сферой, а также направления совершенствования надзора за деятельностью банков в контексте реструктуризационных процессов.
Ключевые слова: банк, эффективность надзора, методы надзора, пруденциальный надзор, реструктуризация.
Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библ.: 5.

Вступ. Особливості функціонування банківської системи в ринковій економіці обумовлюють необхідність організації контролю і нагляду за діяльністю комерційних банків. Банківська система виконує життєво важливу роль посередника, акумулюючи заощадження приватних осіб і підприємств, надаючи їх іншим фізичним і юридичним особам, тобто банки перерозподіляють мобілізовані грошові кошти для найбільш ефективного і продуктивного використання.

Нагляд за банківським сектором здійснює Національний банк України, який є економічно самостійним органом, що здійснює видатки за рахунок власних коштів у межах затвердженого кошторису, а в обумовлених випадках – за рахунок державного бюджету [1]. Кошторис доходів і витрат повинен забезпечувати можливість виконання Національним банком України його функцій, визначених Конституцією України і Законом України «Про Національний банк України». Однак у сучасних умовах здійснення ефективного нагляду за діяльністю банків набуває значної актуальності, оскільки з урахуванням останніх тенденцій на вітчизняному ринку все частіше банківські установи потрапляють до складних кризових ситуацій, що зумовлює необхідність здійснення щодо них реструктуризаційних процесів. У глобальному масштабі це може призвести до загальної кризи банківської ліквідності, що, у свою чергу, не може бути допущено з боку регулятивних органів нашої держави. Саме тому питання підвищення ефективності нагляду за банківськими установами з огляду на процеси їх реструктуризації є актуальним і своєчасним.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню концептуальних засад нагляду за діяльністю банків присвячено низку праць відомих учених-науковців, таких як: О. Д. Вовчак, І. Б. Івасів, В. І. Міщенко, В. С. Стельмах, Т. С. Смовженко, О. О. Чуб, А. П. Яценюк та ін. Водночас постійні зміни у вітчизняній ринковій кон'юнктурі, фінансова нестабільність у державі породжують пошук нових напрямів підвищення ефективності регулювання і нагляду за фінансовим сектором в Україні. Тим більше, що планування програм оздоровлення має відбуватися в банку за погодженням (на предмет прийнятності) з органом нагляду, якщо нагляд визнає проблемне становище цього банку. Тому *метою статті* є пошук шляхів підвищення ефективності нагляду в контексті реструктуризації банків.

Результати дослідження. У контексті цього питання ще 2010 року у структурі служби банківського нагляду створено Департамент кризового менеджменту і контролю операцій на відкритому ринку, а також визначено пруденційні інструменти банківського регулювання і нагляду в період фінансової кризи, дії та завдання якого були направлені на вирішення основних питань нагляду за банківською діяльністю. У той період були виявлені сфери підвищених ризиків, пов'язані з недостатньою капіталізацією, нестійкою ресурсною базою, неякісним кредитним портфелем банків, частина яких повністю втратила платоспроможність. Уроки кризи продемонстрували необхідність подальшої трансформації підходів банківського нагляду.

Згідно із Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (від 23.02.2012 № 4452-VI), Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), починаючи з 22.09.2012, здійснює не лише регулятивну, а й наглядову діяльність за комерційними банками разом із Національним банком України. Зокрема, Фонд здійснює виведення неплатоспроможних банків із ринку і ліквідацію банків [2].

Відповідно до статті 30 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» ФГВФО має право на здійснення контролю за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їхньою участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб, а також виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Відповідно до 32 статті зазначеного вище Закону, ФГВФО має право здійснювати планову перевірку банку не частіше ніж один раз на рік з таких питань: 1) достовірності наданої звітності; 2) повноти і своєчасності розрахунків з ФГВФО за зборами і нарахованою пенею; 3) повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; 4) дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у ФГВФО; 5) дотримання інших вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів ФГВФО.

В окремих випадках ФГВФО має право здійснювати позапланову перевірку банку на підставі рішення виконавчої дирекції, а також бути залученим Національним банком України до проведення інспекційних перевірок банків шляхом їх включення до складу інспекційної групи.

У разі віднесення банку до категорії проблемних ФГВФО має право здійснювати позапланову перевірку такого банку з інших питань діяльності, з метою збору інформації для підготовки проекту плану врегулювання проблемного банку в разі його віднесення до категорії неплатоспроможних, у тому числі з метою визначення вартості активів проблемного банку. Лише наступного робочого дня після отримання рішення Національного банку України про віднесення банку до категорії проблемних ФГВФО призначає працівників, до повноважень яких належить проведення аналізу дотримання проблемним банком вимог щодо формування і ведення банком бази даних про вкладників та моніторингу його активних операцій. ФГВФО також здійснює моніторинг активних операцій банків, віднесених до категорії проблемних, протягом усього періоду перебування банку в цій категорії.

Процедури тимчасової адміністрації, реорганізації і ліквідації банків, на наш погляд, потребують удосконалення. У реалізації цих процедур має бути активніше задіяний орган, який щодня здійснює нагляд за банківськими установами, контролює їхню звітність, здійснює інспекційні перевірки, точно знає ситуацію в конкретній банківській установі. Саме таким органом для банківської системи України є НБУ. Фонду, який не відстежував зміни в діяльності проблемних банківських установ і отримав їх на стадії «скрутного становища» уже неплатоспроможними, надзвичайно складно впроваджувати адекватні заходи з порятунку цих банків або для виконання їхніх зобов'язань.

Аналіз літературних джерел засвідчує той факт, що сучасні наукові підходи розмежовують нагляд за діяльністю банків на три етапи (залежно від життєвого циклу банку) – стадія «зародження», стадія «становлення», стадія «згасання». Послідовність здійснення нагляду за діяльністю банків у ході їх реструктуризації відображено на *рис*.

1. *Стадія «зародження»*. На цій стадії проводиться нагляд за тим, щоб кредитна установа за розміром капіталу та іншими відповідними чинниками відповідала чинному законодавству щодо реєстрації та ліцензування банківських установ. Інструментарієм нагляду на першому етапі є: аналіз статуту банку; аналіз бізнес-плану, що визначає види діяльності, які банк планує здійснювати на найближчий рік, і стратегію діяльності банку на найближчі три роки; перевірка інформації про фінансовий стан учасників, які матимуть істотну участь у банку; перевірка відомостей про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії; перевірка відомостей про професійну придатність і ділову репутацію голови та членів правління (ради директорів) і головного бухгалтера банку; контроль за мінімальним розміром статутного капіталу; перевірка наявності матеріально-технічної бази тощо. На цій стадії нагляд за діяльністю банків здійснює Національний банк України [3, с. 196].

2. *Стадія «становлення»* (зростання активів банку, фінансових показників тощо). На другій стадії нагляд має бути зосереджений на запобіганні виникненню кризових ситуацій у роботі кредитної установи, на виконанні обов'язкових економічних нормативів НБУ, норм відрахувань до резервів на покриття можливих збитків. Інструментарієм нагляду на цьому етапі є: контроль фінансової, управлінської та статистичної звітності; проведення інспекційних перевірок; аналіз висновків внутрішніх і зовнішніх аудиторів; застосування заходів впливу, до яких належать: зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі; установлення для банку підвищених економічних нормативів; підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами; обмеження здійснення окремих видів операцій із високим рівнем ризику; заборона надавати банкові кредити; накладення штрафів на керівників банку тощо. На цій стадії нагляд здійснює Національний банк України і в разі виявлення відповідних ризиків, які суттєво загрожують діяльності банків, передає ФГВФО інформацію, отриману в ході нагляду. А на етапі вироблення спільних заходів, спрямованих на упередження / мінімізацію потенційних загроз на ранніх етапах, нагляд повинен здійснюватися спільно.

3. *Етап «згасання»*. На третій стадії нагляд має контролювати процес проведення санації кредитної установи, тобто виведення зі стану фінансової кризи, або процес ліквідації банку. Інструментарій нагляду на цьому етапі такий: призначення тимчасової адміністрації банку, що здійснюється в разі систематичних порушень законних вимог НБУ; зменшення розміру регулятивного капіталу банку нижче від установленого розміру впродовж останніх шести місяців за одночасного порушення хоча б одного економічного нормативу; наявності клопотання банку про призначення тимчасової адміністрації; введення мораторію на задоволення вимог кредиторів; призначення ліквідатора банку тощо.

При цьому запропоновано такий розподіл повноважень наглядових органів: визначення шляхів проведення реструктуризації здійснює НБУ і ФГВФО спільно; оцінку доцільності проекту реструктуризації та його реалізацію контролює ФГВФО, а також оцінює ефективність проведених заходів із подальшим переданням НБУ своїх висновків. У разі, якщо проведені заходи не дають належного ефекту, ФГВФО спільно з НБУ напрацьовують додаткові заходи, які спрямовані на підвищення ефективності реструктуризації банку, і разом здійснюють нагляд за їх упровадженням.

На нашу думку, запропонована послідовність проведення нагляду у процесі реструктуризації банку дасть змогу оптимально розподілити повноваження між наглядовими органами, уникнути дублювання їхніх функцій та організувати нагляд у спільних робочих групах таким чином, щоб забезпечити належну ефективність процесів реструктуризації.

Виходячи з необхідності врегулювання процесів взаємодії між НБУ і ФГВФО в ході здійснення реструктуризації банків, забезпечення ефективного нагляду та формування належної системи антикризової адаптації банків, необхідно укласти відповідну угоду, яка б визначала напрями координації дій і співпраці між ними шляхом надання взаємного доступу до інформації з таких питань: вироблення спільних заходів, спрямованих на упередження / мінімізацію потенційних ризиків і загроз у діяльності банків / банківської системи на ранніх етапах їх виявлення; співпраця і координація діяльності у процесі визнання банків проблемними або неплатоспроможними, визначення шляхів приведення їхньої діяльності у відповідність до вимог законодавства, у тому числі нормативно-правових актів НБУ, або виведення з ринку, реалізації узгоджених заходів у межах їх компетенції; опрацювання питань щодо рекапіталізації банків за участі держави; отримання ФГВФО фінансової підтримки від уряду (в особі Міністерства фінансів України) та / або НБУ; опрацювання питань щодо удосконалення законодавства України у сфері банківської діяльності.

Співраця повинна здійснюватись у межах зазначених вище напрямів у формі проведення на рівні керівництва НБУ і ФГВФО періодичних зустрічей (як мінімум, щоквартально і за потреби), створення і діяльності постійно діючих робочих груп з опрацювання зазначених питань та інспекційних груп для здійснення нагляду в ході реструктуризації банків, обміну інформацією на підставі окремих угод та запитів, а також взаємної інформаційної, організаційної та методологічної підтримки для належного забезпечення співробітництва. При цьому потрібно під час обміну і використання інформації вживати належних заходів щодо забезпечення її захисту та оприлюднювати інформацію про рішення, які були спільно ухваленими в межах співпраці та за згодою сторін.

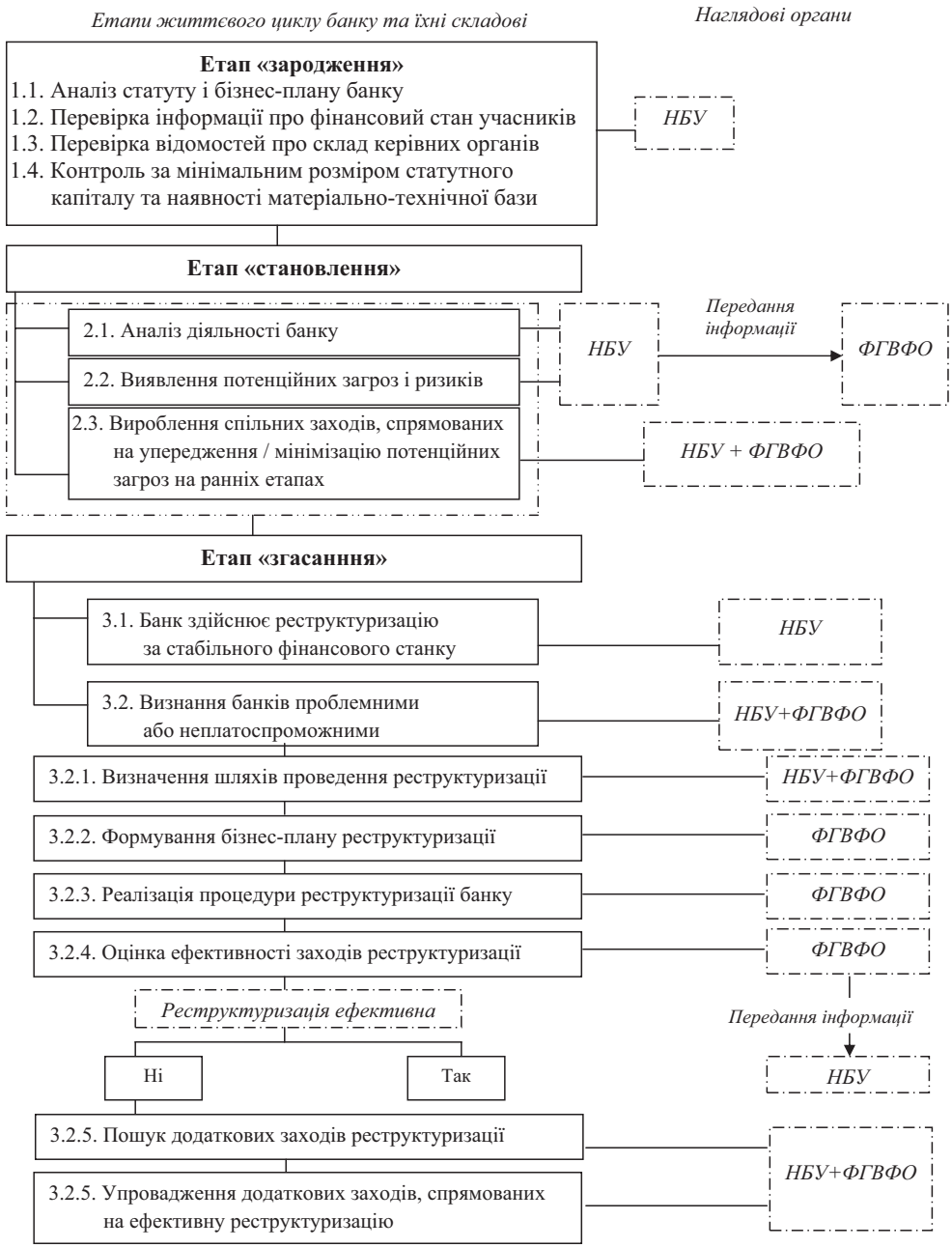

Рис. Послідовність проведення нагляду у процесі реструктуризації банку

Примітка. Розробка автора

Обмін інформацією між ними підвищить ефективність аудитів фінансової звітності банків і нагляду на користь обох сторін. Так, у цьому положенні зазначається, що зовнішні аудитори деяких країн практикують виконання спеціальних завдань чи надають спеціальні звіти на прохання інспектора з банківського нагляду для допомоги у виконанні ним своїх функцій [4]. Така співпраця оптимізує нагляд, надаючи кожній зі сторін можливість сконцентруватися на власній відповідальності. У цьому напрямі варто розробити низку критеріїв для проведення незалежного аудиту комерційних банків, які охоплювали операції з підвищеним ризиком, що не тільки спрощуватиме роботу служби банківського нагляду, а й підвищить якість інспектування банків. Також незалежні аудитори, особливо міжнародні, мають величезний досвід в оцінці ризиків, тестуванні організації систем ризик-менеджменту і внутрішнього контролю в комерційних банках [5, с. 39–40].

На наш погляд, необхідно деталізувати вимоги НБУ і ФГВФО до розкриття інформації в аудиторських звітах у такому контексті щодо діяльності банків на фінансовому ринку: здійснення аналізу наявності ризиків і загроз діяльності банків, а також чинників, які можуть свідчити про можливість їх появи; запровадження зобов'язання розкриття інформації перед НБУ і ФГВФО щодо виявлених і підтверджених доказами чинників ризиків та загроз; визначення критеріїв адекватності системи внутрішнього контролю за чіткими конкретними показниками та достовірності даних із цього питання при поданні інформації;

запровадження регламентації контактів між зовнішнім аудитором та інспектором банківського нагляду за умови присутності управлінського персоналу банку.

Спільність цілей аудиторських фірм та органів нагляду за діяльністю банків полягає в отриманні достовірної та адекватної інформації щодо фінансової стійкості кредитних установ. Ця інформація є певним орієнтиром для кредиторів, вкладників, а також акціонерів банку, а показники, що визначають стійкість банку, – індикаторами для ухвалення рішення про доцільність чи необхідність здійснення реструктуризації банку.

Також органи нагляду повинні на своїх інтернет-сайтах регулярно публікувати агреговану інформацію щодо банківської системи, щоб сприяти громадському розумінню її діяльності та реалізувати ринкову дисципліну. Така інформація включає агреговані дані щодо балансових показників і статистичних параметрів, які відображають принципові аспекти банківської діяльності (структура балансу, нормативи капіталу і структура ризику).

Уведення вимоги щодо розкриття сприяє розкриттю інформації, яка допомагає зрозуміти потенційні ризики, на які наражається банк протягом звітного фінансового періоду (наприклад, дані щодо середніх позицій під ризиком та обороту під час звітного періоду), а також своєчасно вжити адекватних заходів на відповідному етапі.

Висновки. Сучасна система нагляду за банківською діяльністю в Україні розбудовується відповідно до положень законодавства ЄС із питань банківської діяльності, Основних принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом, та з урахуванням міжнародної практики. Якісний і ефективний нагляд – одна з головних передумов стійкості банківської системи, її належного функціонування та бездоганного виконання нею основних функцій.

Запропонована послідовність проведення нагляду у процесі реструктуризації банку дасть змогу оптимально розподілити повноваження між наглядовими органами, уникнути дублювання їхніх функцій та організувати нагляд у спільних робочих групах таким чином, щоб забезпечити належну ефективність процесів реструктуризації.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14.
2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17.
3. Осадчий І. А. Роль банківського нагляду в реструктуризаційних процесах / І. А. Осадчий// Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 144–148.
4. Міжнародний стандарт контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T2—2010.pdf.
5. Чепелюк Г. Економічно-правові засади взаємодії зовнішніх аудиторів та інспекторів банківського нагляду / Г. Чепелюк // Вісник НБУ. – 2014. – № 1. – С. 39–40.

References

1. Zakon Ukrayiny «Pro Natsionalnyy bank Ukrayiny» від 20.05.1999 № 679-XIV [Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine» from may 20, 1999, № 679-XIV]. (n. d.). http://zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrayiny «Pro systemu harantuvannya vkladiv fizychnykh osib» від 23.02.2012 № 4452-VI [Law of Ukraine «About the system of guaranteeing deposits of individuals» from February 23, 2012, № 4452-VI]. (n. d.). http://zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17 [in Ukrainian].
3. Osadchyy, I. A. (2014). Rol bankivskoho nahlyadu v restrukturyzatsiynykh protsesakh [Role of Banking Supervision in Restructuring Processes]. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy – Journal of Banking University, 1, 144–148 [in Ukrainian].
4. Mizhnarodnyy standart kontrolyu yakosti, audytu, ohlyadu, inshoho nadannya vpevnenosti ta suputnikh posluh [International Standard for Quality Control, Audit, Review, Other Assurance and Related Services]. (2010). http://www.apu.com.ua. Retrieved from : http://www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T2—2010.pdf [in Ukrainian].
5. Chepelyuk, H. (2014). Ekonomichno-pravovi zasady vzayemodiyi zovnishnikh audytoriv ta inspektoriv bankivskoho nahlyadu [Economic and Legal Principles of the Interaction of External Auditors and Inspectors of Banking Supervision]. Visnyk NBU – Bulletin of the National Bank of Ukraine, 1, 39–40 [in Ukrainian].